

ALISHER NAVOIY ASARLARIDA INSONPARVARLIK, TA'LIM-TARBIYA
G' OYALARINI ILGARI SURILISHI

Samatova Shahnozaxon Oybekovna

*Andijon viloyati Izboskan tumani**12-umuniy o'rta ta'lim maktabi ona tili adabiyot o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Inson o'z nafsini butun umr tarbiya qilishi lozimligi haqida, Navoiyning turkiy adabiyotning til ravnaqi uchun mislsiz xizmatlari va shu bilan birga asarlarida ezgulik, adolat, nafosat kabi yuksak tuyg'ularing ifodalanganligi haqida fikr borishi haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *inson, faoliyat, tarbiya, ezgulik, adolat, nafosat, nazorat, o'qitish, o'rgatish, tafakkur.*

Alisher Navoiy 1441-yil 9-fevralda Hirotida tug'ildi. Buyuk shoir o'z asarlarida bu qutlug' dargohga yaqinligidan iftixor etishini bayon qiladi. Shuningdek, uning tarjimai holiga oid ayrim lavhalar asarlarida uchraydi. Bu tabarruk zot to'g'risidagi ba'zi ma'lumotlarni esa uning zamondoshlari o'z kitoblarida beradilar.

Alisher saroy muhitida yashaganligi uchun alohida tarbiya va nazoratda o'sdi. Kichiklik chog'idan she'r va musiqaga ishq tushdi. Olimu fozillar davrasida bo'ldi. Uch-to'rt yoshlarida davrining mashhur shoiri Qosim Anvorning bir she'rini yod aytib, mehmonlarni hayratga soldi. Bir yildan so'ng uni maktabga berdilar. U bo'lajak sulton Husayn Bayqaro bilan birga o'qidi. Uning zehni va iqtidori haqidagi gaplar esa el orasida tarqalib bordi.

Tasavvuf va diniy ta'limotga ko'ra, har narsani bilguvchi, bildirguvchi, yo'lga soluvchi, yo'ldan ozdirguvchi ham, foydaga ham, zararga ham yetishtirguvchi, beruvchi va oluvchi ham Oллоhdir. Inson bu dunyoda ko'ngilni Oллоhga bag'ishlab to'g'ri yo'ldan yursa kifoya. Komillik amallarining roya qilsa, komillik amallariga yo'l ochguvchi ham Oллоhning o'zidir. Ammo bu amallarni bajarish insondan bo'lgani bois ham qaysi yo'ldan yurmoqlik uning ixtiyoridadir. Har bir yomon amalning boshida nafs turadi. Mumtoz adabiyotda nafs mavzusi inson bilan bog'liq muhim hayotiylik bo'lgani sababli ham buyuk ijodkorlar, so'fiylar asarlarida, tasavvuf g'oyalarida buy o'ldan insonni qaytarishga harakat qilinadi. Barcha yaratilgan narsalarning eng yomoni nafsdur. Najmiddin Kubroning "Ko'nglim ko'zi bilan ko'rganlarim" asarida shunday deyiladi:

"Dunyo va uning bezaklari, havas va shayton, hamda ularga bog'liq bo'lgan narsalardan uning ko'p yordamchilari bo'lib, har bir yordamchisining dunyoviy hayotni bezatuvchi narsalardan lashkarlari va xizmatchilari bor. Misol suratda ko'p yemoq, ko'p uxlamok, ko'p kulmoq, oshiqlik qissalarini tinglamok, dunyoni sevmok, boylikni tanlamok, takabburlik, hasad, g'iybat, yomonlik bilan shug'ullanmok, ichimliklar ichib gunohga qo'l urish, turli o'yinlarga berilib, foydasiz ishlarga urinish, mol-mulk yig'ib istaklar va orzular ipini cho'zish, yomonlikka buyurib, yaxshiliqdan voz kechtirish, istak-havas va surur (xursandchilik), imorat va tijorat (uy-joy qurish va savdo)ga ko'ngil bog'lab yomonni yaxshilash; boshqalar sir-asrorlarini fosh etish, chegaradan (axloq va odob chegarasidan) chiqish, botildan yordam

so'rab haqni inkor etish, dunyoparastlarga hurmat bildirib, oxirat ahdini haqorat qilish, shular jumlasidandir”.

Hazrat Alilsher Navoiyning turkiy adabiyotning til ravnaqi uchun mislsiz xizmatlari va shu bilan birga asarlarida ezgulik, adolat, nafosat kabi yuksak tuyg'ularing ifodalanganligi haqida fikr boradi.

Hazrat Alilsher Navoiy turkiy adabiyotning mashhur va tengsiz vakili hisoblanadi, boisi ulug' mutafakkir turkiy til ravnaqi uchun mislsiz xizmat ko'rsatgan. Navoiy ijodini ulkan tog'ning eng yuqori cho'qqisiga qiyoslashadi. Bu, albatta, haq gap. Alisher Navoiy asarlari zamirida bir olam ibratli ma'no hamda hayotiy saboq mujassam. Bu esa o'z navbatida bizni haq yo'ldan og'ishmay yurishimiz va komillikka yetishishimiz uchun zarur bo'lgan hayotiy saboqlardir.

Insonni olam gultoji deb ulug'lagan hazrat Navoiyning butun hayoti ijodi zamiridagi ezgulik, adolat, nafosat kabi yuksak tuyg'ular dunyoni obod va munavvar qildi, bashariyatni ma'naviy halokatdan qutqardi degan qat'iy ishonch mujassam. Nizomiddin Mir Alisher Navoiy asarlarida orasida tinchlik va insonparvarlikni tarannum etuvchi g'oyalar juda ko'p uchraydi. Mazkur asarlarda tinchlikning naqadar ulug' ne'mat ekanligi, osonlikcha erishib bo'lmashligi alohida e'tirof etiladi. Biz buning yaqqol misolini Navoiyning davlat arbobi sifatida yurt ravnaqi, xalqning farovonligi yo'lida qilgan barcha sa'y-harakatlari misolida ham ko'rishimiz mumkin. Insonlarning eng ulug'i o'ziga ravo ko'rgan yaxshilikni o'zgalarga ham ravo ko'rganlaridir.

Malumki, Alisher Navoiy mutafakkir shoirlardan biridir. Mutafakkir so'zining ma'nosi tafakkur sohibi, keng va chuqur falsafiy mushohada yuritish salohiyatiga ega bo'lgan kishi, demakdir. Uning asarlarini kuzatar ekanmiz, ularda hayotiy falsafa, insonga xos qadriyat va tuyg'ular, fazilat va illatlar, ezgulik va yovuzlik, do'st va dushmanlik, diyonat va hiyonat kabi qarama-qarshiliklarni mahorat bilan aks ettirilgani e'tiborga molikdir.

Nafsing etsa shuxlug', charx emgagidin qil adab, Tiflni andoqki, zajr aylar falak birla adib³.

Navoiyning "G'aroyib us-sig'ar" asaridan olingan mazkur misrada bolaga yoshligidanoq etarli va to'g'ri ta'lim-tarbiya berish kerakligi, bu nechog'lik mashaqqat va vaqt talab etsa-da, unga jiddiy yondoshish zarurligi uqtiriladi.

SHuningdek, "Devoni foniy" da shunday misralar keltiriladi: Ba piri, ey javon, gar davlati ayn ul-yaqin hoqi, G'ubori rohi piron to'tiyo kun dar javoniho.

YA'ni, ey yigit, qariganda asl haqiqat gavharini topishni istasang, yoshlikda ulug'lar izi tuprog'ini ko'zingga to'tiyo qil⁴. Darhaqiqat, yaxshi xulqlilar bilan birga bo'lish, ular suhbatidan o'rganish insonni komillikka erishtiradi.

Navoiy asarlari orqali hayotda uchrashi mumkin bo'lgan ijtimoiy masalalarga mohirona yondoshgan tarbiya, ta'lim masalasidagi etkchi muammolardan biri bu millatlararo hamjihatlik masalasi ekanligini yaxshi bilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdumannotov A. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida axloqiy xislatlarni shakllantirishda Alisher Navoiy merosidan foydalanish. /Pedagogikaning dolzarb muammolari, 1-qism, Samarqand, 1998y., 61-62 b.
2. Abdumannotov A. Navoiy farzand adobi haqida. /Boshlang'ich ta'lim, 1996. №3, 38-b.
3. Abdurahmonov D., Abdurahmonova M., Usmonova G. Navoiyning til sandig'idan. - T.:Yoshlik, 1991, №3., 36-37 b.
4. Alisher Navoiy «Hayrat ul-abror» So'zboshi A.Hayitmetov. -T.: Adabiyot vasan'at. 1989 y. -352 b.